

na podstawie rozprawy *The Composite Nature of Consciousness*. Karierę akademicką rozpoczął na Uniwersytecie Harvarda, gdzie pracował przez 2 lata. W 1896 powrócił do Filadelfii i z rekomendacji W. Jamesa, którego poznał w Harvardzie, został zatrudniony w swojej macierzystej uczelni jako starszy asystent, a następnie jako wykładowca (1898) i assistant professor (1903). Po wybuchu wojny amer.-hiszp. na ochotnika wstąpił do armii. W 1909 wrócił do nauczania jako prof. filozofii. W 1929 uzyskał stanowisko prof. intelektualnej i moralnej filozofii Adama Seyberta, które zajmował aż do przejścia na emeryturę w 1946. W latach 1930–1931 był przewodniczącym Wschodniego Oddziału Amerykańskiego Tow. Filozoficznego. Uczestniczył w pracach m.in. Amerykańskiego Związku Rozwoju Nauki, Nowojorskiego Koła Filozoficznego, Klubu Fullertona w Filadelfii. Uniwersytet Pensylwanii w 1944 nadał S. tytuł doktora h.c.

Główne prace S.: *Choice and Nature* (Mind 11 (1902), 72–91); *On Mechanical Explanation* (PhRev 13 (1904), 265–283); *Mind as an Observable Object* (JPh 8 (1911), 180–186); *Man and Fellow-Men* (JPh 10 (1913), 141–148); *The Pulse of Life* (JPh 11 (1914), 645–655); *Modern Thinkers and Present Problems. An Approach to Modern Philosophy through Its History* (NY 1923); *Mind as Behavior and Studies in Empirical Idealism* (Columbus 1924); *Fool's Advice* (NY 1925); *On the Conscious Mind* (JPh 26 (1929), 561–575); *On a Possible Science of Religion* (PhRev 40 (1931), 105–123); *Beyond Mechanism and Vitalism* (PhS 1 (1934), 273–295); *On the Contented Life* (NY 1936); *Mechanism, Vitalism, Naturalism. A Logico-Historical Study* (PhS 13 (1946), 81–99); *In Search of a Way of Life* (NY 1948). Pośmiertnie zbiór niepublikowanych artykułów i wykładów wydano pt. *Experience and Reflection* (Ph 1959).

Wg S., podstawowym problemem filozofii jest pytanie, na podstawie jakich przesłanek i danych można uprawomocnić wiarygodność przekonań dotyczących twierdzeń traktowanych jako oczywiste lub pewne, lecz będących zazwyczaj wyrazem nieuświadomianych wierzeń lub przeświadczeń, które tylko w części mogą być uświadomione i szczegółowo rozpatrzone. Swój pogląd na ten temat S. określał jako eksperymentalizm implikujący w sporze o źródła i przedmiot wiedzy stanowisko, które nazywał empirycznym idealiz-

SINGER EDGAR ARTHUR, JR. – filozof pragmatysta, uczeń W. Jamesa, prekursor behawiorystycznej koncepcji umysłu, ur. 13 XI 1873 w Filadelfii (Pa), zm. 4 IV 1954 tamże.

Studia inżynierskie odbył na Uniwersytecie Pensylwanii. W 1884 uzyskał doktorat z filozofii

zmem. Szczegółową wykładnię eksperymentalizmu opracował, stosując historyczno-logiczną metodę badań, polegającą na epistemologicznej analizie i krytyce nowożytnych prób uprawomocnienia poznania. Głównym celem historycznych rozważań zawartych w pracy *Modern Thinkers and Present Problems* było wykazanie, że ani klasyczny empiryzm, ani racjonalizm, ani krytycyzm nie dostarczają przekonującego wyjaśnienia roli, jaką w strukturze ludzkiej wiedzy pełnią subiektywne przekonania i dążenia, a także dane obiektywne (fakty, prawa, normy itp.) oraz samo doświadczenie.

Punktem wyjścia eksperymentalizmu S. jest teza, wg której ludzkie przekonania rodzą się z prób udzielania odpowiedzi na pytania, z których tylko niektóre mają wartość naukową. Eksperymentalizm utrzymuje, że pytania poznawczo wartościowe powinny być tak sformułowane, by odpowiedzi miały oparcie w faktach, dających się ustalić na drodze możliwego eksperymentowania. „Pytanie, na które nie można odpowiedzieć eksperymentalnie, jest bezsensowne” (*Experience and Reflection*, 3). Filozofia S. wyrosła ze szczegółowego rozpatrzenia różnorodnych konsekwencji tej zasady i dotyczy możliwości wypracowania eksperymentalistycznej metodologii oraz jej wykorzystania w interpretacji takich zagadnień, jak: natura świadomości i umysłu, życie a prawa dziedziczenia, mechanicyzm i finalizm, kreatywny i estetyczny wymiar wiedzy, różnice między zachowaniem indywidualnym a grupowym, wolność człowieka, natura ludzkich wartości.

Wg eksperymentalizmu, dane obserwacyjne oraz prawa nauki są dynamicznymi elementami poznania, które należy ujmować w ich wielorakich powiązaniach i wzajemnych implikacjach. Fakty wprawdzie implikują swoje teoretyczne ujęcia, ale i teorie implikują fakty. Empiryzm i racjonalizm są więc stanowiskami jednostronnymi: empiryzm zapoznaje idealny wymiar doświadczenia, racjonalizm i krytycyzm zbytnio akcentują statyczny aspekt wiedzy.

Wg S., trafne wyjaśnienie natury ludzkiego poznania udzielić może jedynie empiryczny idealizm. S. wyszedł od tezy, że uczonej ma w doświadczeniu do czynienia z płynnym tworzywem obserwacji, które kształtuje zgodnie z określonym ideałem nauki. Ideał ten jest zbiorem regulatywnych zasad, które dobiera się stosownie do ich użyteczności poznawczej. Zasady nie są

ani prawdziwe, ani fałszywe: ich znaczenie można wyjaśnić jedynie przez opis funkcji, jakie pełnią w naukowym eksperymentowaniu, podobnym do kreacji artystycznej. „Najściślejsza nauka jest czymś w rodzaju poezji; eksperymentator dysponujący wszystkimi możliwymi odczytaniem tego, co postrzega, musi przeobrazić się w »twórcę«; nasz ostateczny obraz przyrody jest dziełem sztuki uczonego” (*Mind as Behavior* [...], IX). Jako wytwór przypominający bardziej dzieło sztuki niż rezultat ścisłego rozumowania, naukowy obraz świata nie jest wyraźnie wyznaczony przez jakiś pojedynczy akt obserwacji czy schemat pojęciowy. Twórca tego obrazu, uczonej, zawsze może wybierać i do pewnego stopnia swobodnie modelować sposób przedstawiania badanej rzeczywistości; przyroda nie jest rzeczą-samą-w-sobie, ale nazwą pewnego ideału. „Przyroda jest ukończoną nauką. Nauka jest przyrodą w tworzeniu” (tamże, 288).

Pragmatystyczne stanowisko S. widoczne jest również w jego interpretacji procesów dokonujących się w przyrodzie ożywionej oraz w analizie zagadnień aksjologicznych i moralnych. Pod wpływem F. Bacona i Jamesa S. twierdził, że wiedza eksperymentalna pozwala nie tylko kontrolować naturalne środowisko życia, ale i wnosić pożądane zmiany do procesu społecznego współdziałania. Ma ona zatem znaczenie moralne; jej rozwój jest świadectwem ludzkiej wolności.

S. utrzymywał, że eksperymentalistyczny punkt widzenia wnosi także istotne ustalenia do filozofii umysłu, traktowanego jako zespół określonych zachowań, oraz do zagadnienia specyfiki ludzkich wartości. Pozwala także pogodzić ze sobą mechanicyzm i finalizm. Wprawdzie nauka posługuje się wyłącznie mechanistycznymi modelami tłumaczenia zjawisk, ale już to, że poznanie świata polega na wnoszeniu innowacji, stanowi, wg S., istotną przesłankę, pozwalającą teleologiczne ujmowanie procesów życiowych traktować jako dopełnienie mechanicyzmu. Mechanicystyczny sposób interpretacji życia jest wprawdzie w nauce konieczny, ale nie tłumaczy w pełni dynamiki i złożoności systemów żywych. Wysuwając to twierdzenie, S. argumentował, że procesy życiowe są możliwe dzięki jedności funkcji pełnionych przez elementy świata, które w ujęciu mechanicystycznym należą do odrębnych klas przedmiotów. Dopiero podejście eksperymentalno-funkcjonalne umożliwia ich interpretację w kategoriach istot-

nych dla samego życia, np. w świetle praw dziedziczenia czy, wzorców zachowań umożliwiających ewolucję gatunkową.

Pragmatystyczna filozofia S. wywarła w drugiej poł. XX w. wpływ na rozwój systemów inżynierii stosowanej. Nawiązywali do niej C. W. Churchman i R. L. Ackoff, którzy w 2000 założyli na Uniwersytecie Pensylwanii Szkołę Inżynierii i Nauki Stosowanej oraz Centrum Rozwoju Podejścia Systemowego Ackoffa.

R. M. Blake, *Professor S. Philosophy of Science*, JPh 22 (1925), 382-384; *Philosophical Essays in Honor of Edgar Arthur S. Jr.*, Ph 1942; E. Flower, *Comments on the Ethical Theory of E. A. S.*, PhS 21 (1954), 1-8; tenże, *E. A. S., Jr. on Contentment*, JPh 54 (1957), 576-584; Y. H. Krikorian, *S. on Mechanism and Teleology*, tamże, 569-576; M. C. Nahm, *E. A. S., Jr., and the Aesthetic of Empirical Idealism*, tamże, 584-594; Y. H. Krikorian, *S. Philosophy of Experimentalism*, PhS 29 (1962), 81-91; C. W. Churchman, *An Appreciation of E. A. S., Jr.*, w: tenże, *Thought and Wisdom*, Seaside 1982, 116-135; G. A. Britton, H. McCallion, *An Overview of the S.-Churchman-Ackoff School of Thought*, Systems Practice 7 (1994), 487-521.

Janusz Jusiak